

Groeiversnelling in Midden-Brabant

- De economische groei in Midden-Brabant houdt aan en ligt in 2015 boven de 2,5%. De toenemende vraag naar producten en diensten levert ondernemers in alle marksectoren een gunstiger perspectief op.
- Snelgroeiende sectoren in de regio zijn onder andere de industrie en logistieke dienstverlening. De opkomst van e-commerce levert rondom Tilburg en Waalwijk veel nieuwe logistieke activiteit op. De snelgroeiende zakelijke dienstverlening is iets minder prominent aanwezig dan in de Randstad.
- De arbeidsmarkt herstelt in 2015 langzaam, maar kent uitdagingen op de langere termijn. Het om- en bijscholen, zeker ook van oudere werkzoekenden, is een essentieel onderdeel van toekomstgericht arbeidsmarktbeleid.

Economische groei:

2,6%
2015

2%
2016

Breder herstel geeft extra impuls aan groei

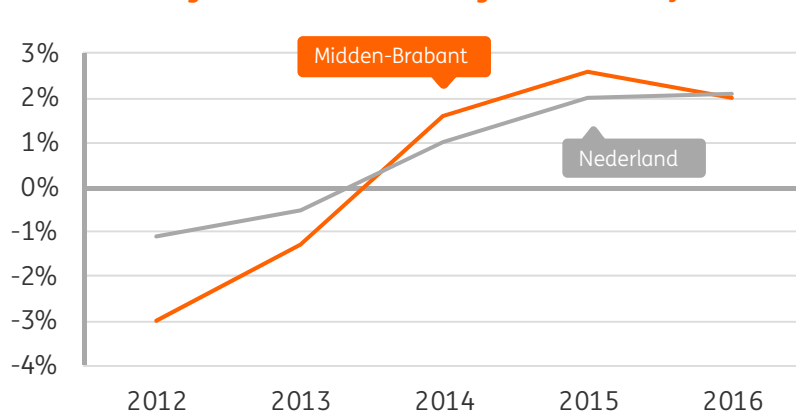
Het gaat beter met de economie. Wat merken ondernemers in Midden-Brabant daarvan?

De economie heeft de opgaande lijn te pakken. Sinds medio 2013 is sprake van economisch herstel. De economie van Midden-Brabant presteert iets beter dan de rest van Nederland. Regionaal steeg de economische activiteit in 2014 met 1,6% terwijl dit landelijk 1% was. De andere Brabantse regio's groeiden echter sterker. De industrie, groothandel en logistiek fungeren als aanjagers en de zakelijke dienstverlening en bouw groeien momenteel ook sterk. Het aantal bedrijven in de financiële gevarenszone neemt af. Zo gingen in het eerste halfjaar van 2015 in Midden-Brabant 24 bedrijven failliet, beduidend minder dan in voorgaande periodes.

Bredere basis voor groei

De economische groei komt in 2015 en 2016 in Midden-Brabant naar verwachting uit op 2,6% en 2,0%. Het herstel van de economie heeft een steeds bredere basis. Bedrijven investeren meer in machines, software en computers. Grote bedrijven in de regio als de Efteling, Coca-Cola Enterprises en Bol.com hebben voor de komende jaren investeringen in de pijplijn zitten. Met name grotere en exporterende bedrijven zien hun winstgevendheid verbeteren. Daarnaast dragen ook steeds meer MKB-bedrijven bij aan de economische groei, dat geldt bijvoorbeeld voor bedrijven in de horeca en de bouw.

Economische groei Midden-Brabant ligt boven landelijk niveau

Bron: CBS, raming ING Economisch Bureau

De impuls voor de bouw komt voornamelijk uit de woningbouw. Regionaal is het herstel van de woningverkoop en de prijzen goed zichtbaar. Dat is gunstig voor makelaars, notarissen en woonwinkels. In Midden-Brabant (en Tilburg) stijgt het aantal afgegeven vergunningen voor nieuwbouwwoningen in 2015 ten opzichte van een jaar eerder. Die stijging is echter minder sterk dan in de regio's Breda en Eindhoven. In Midden-Brabant is circa de helft van alle uitgegeven vergunningen bestemd voor een woning in Tilburg.

Uitgaven stijgen, winkelstraat in volgende fase

De binnenlandse consumptie trekt dus eindelijk aan. Hoe kunnen ondernemers hiervan profiteren?

Consumenten geven weer meer uit. De consumptie stijgt al ruim een jaar en was in het tweede kwartaal van 2015 landelijk 1,4% hoger dan een jaar eerder. Bovendien is het consumentenvertrouwen flink toegenomen, ook in Midden-Brabant. De arbeidsmarkt verbetert langzaam en de koopkracht krijgt een impuls door de voorgenomen lastenverlichting in 2016, cao-loongroei en de gedaalde olieprijs. Internationale onzekerheden blijven aanwezig maar voeren minder de boventoon in het vertrouwen. De vooruitzichten voor winkeliers zijn dan ook iets beter. De omzet van de Nederlandse detailhandel groeit in 2015 naar verwachting met 1,5% maar de prijsconcurrentie is

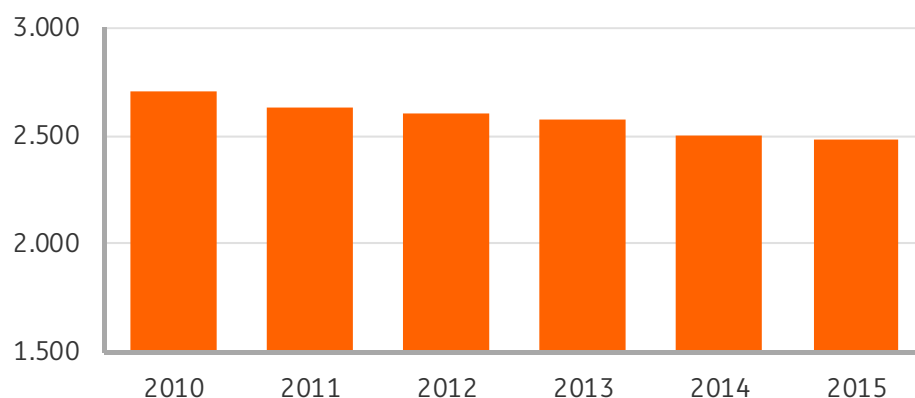
fel. Nieuwe spelers met aansprekende concepten winnen terrein en zetten 'traditionele' partijen onder druk. Voorbeelden in de winkelstraat zijn value-retailers als Lidl en Primark, die laatste lijkt zich ook in Tilburg te gaan vestigen. In veel branches wint e-commerce nog aan terrein. Voor de dagelijkse boodschappen is het online-aandeel momenteel klein maar snel groeiend door initiatieven zoals de afhaalpunten van AH en Jumbo, bezorgdiensten en maaltijdboxen van partijen als Hellofresh.

Meer meters maar minder winkels

Door de komst van grote winkels in de stadscentra en de schaalvergroting bij supermarkten neemt het aantal meters winkelopervlak nog toe. Tegelijkertijd daalt het aan-

tal winkels echter, vooral doordat kleinere winkels de deuren sluiten. Ondanks een groeiende bevolking is die ontwikkeling in Midden-Brabant ook gaande. De scheiding tussen kansrijke en kansarme winkelgebieden wordt scherper. De concurrentie tussen winkelgebieden is groot binnen gemeenten maar ook in de regio doordat Tilburg, Breda en Eindhoven allen de ambitie hebben om als winkelstad te fungeren voor hun eigen inwoners en hun omgeving. Het inpassen van de behoefte aan grotere winkelopervlakten in de bestaande detailhandelsstructuur is een uitdaging voor beleidsmakers, net als het herbestemmen van kansarm winkelvastgoed. De belangen van inwoners, winkeliers, vastgoedpartijen en overheden dienen daarbij te worden afgewogen.

Aantal fysieke winkels in Midden-Brabant daalt

Bron: CBS, bewerking ING Economisch Bureau

Van productiebanen naar dienstenbanen

De afgelopen jaren is de arbeidsmarkt flink opgeschud. Wat is nu de balans voor het aantal banen in Midden-Brabant?

Tussen 2007 en 2014 is het aantal banen in Midden-Brabant licht gestegen tot ruim 212.000. Binnen dat totaal vinden flinke verschuivingen plaats tussen sectoren. Zo zijn in de regionale industrie ruim 4.700 banen verdwenen en in de bouw bijna 1.700. Dit betekende een daling van respectievelijk 15% en 13% van de werkgelegenheid in die sectoren. Dit is een gevolg van de crisis én van automatisering. Het belang van de industrie voor de regio blijft echter groot aangezien de sector 15% van de toegevoegde waarde levert.

In de zorg kwamen er ruim 3.000 banen bij terwijl ook de specialistische zakelijke dienstverlening (o.a. juridische diensten, marketing en design) met ruim 2.500 banen groeide. Door de bezuinigingen kan de zorg nu en in de nabije toekomst de rol van banenmotor niet blijven vervullen. Andere sectoren zoals de zakelijke dienstverlening, de vrije-tijdsector en e-commerce kunnen dat stokje overnemen. Op de korte termijn profiteren uitzendbureaus sterk van de grotere behoefte aan flexibele werknemers. Een goed voorbeeld is de bouw, waar veel oudere werknemers via flexibele contracten worden ingezet om in de vraag naar nieuwbouw te voorzien.

Banenontwikkeling in Midden-Brabant 2007-2014

Sectoren met grootste banengroei:

Gezondheidszorg
+ 3.080 banen

Zakelijke dienstverlening
+ 2.570 banen

Sectoren met grootste banenverlies:

Industrie
- 4.740 banen

Bouw
- 1.690 banen

Bron: LISA, berekeningen ING Economisch Bureau

Werkloosheid daalt langzaam tot onder 7%

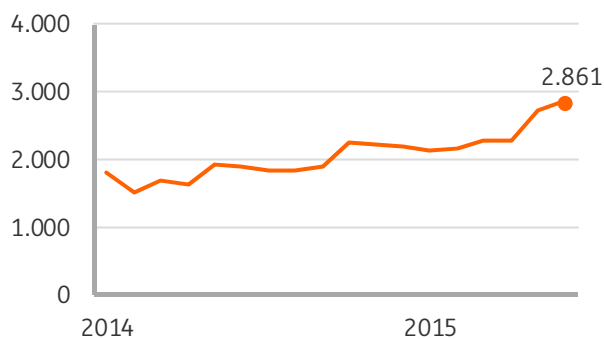
De Nederlandse arbeidsmarkt herstelt langzaam. Wat zijn de vooruitzichten voor Midden-Brabant?

De werkgelegenheid neemt de laatste maanden toe, ook al is er tegenwind door het verdwijnen van banen in de zorg. De arbeidsmarkt wordt flexibeler. Nederland telt inmiddels ruim 1 miljoen zzp'ers, een toename van 150.000 in vijf jaar. In Midden-Brabant zijn bijna 27.000 zzp'ers actief. Bij bedrijven stijgt met name het aantal uitzendbanen. De groeiende werkgelegenheid is terug te zien in het stijgende aantal vacatures. Dat bevestigt de verwachting dat de banengroei dit jaar aanhoudt. Net als in de rest van Nederland loopt de werkloosheid in Midden-Brabant toch maar langzaam terug. Dit komt omdat mensen die zich eerder hadden teruggetrokken van de arbeidsmarkt door het verbeterde arbeidsmarktsentiment ook weer op zoek gaan naar een baan. Ook is het aantal ouderen dat actief is op de arbeidsmarkt duidelijk hoger dan voorheen.

De werkloosheid bedroeg in Midden-Brabant vorig jaar gemiddeld 7,2%, dat was iets hoger dan in 2013. In 2015 daalt de werkloosheid naar verwachting geleidelijk tot onder de 7%. Het aantal werkenden stijgt daarmee richting de 240.000, gelijk aan het niveau van voor de crisis.

Opgaande lijn in aantal vacatures in Midden-Brabant

3-maandsgemiddelde

Bron: UWV, bewerking ING Economisch Bureau

Werkloosheidspercentage

Regio	2014
Midden-Brabant	7,2%
Tilburg	8,6%
Waalwijk	6,6%
Nederland	7,4%

Bron: CBS

Meer transacties en huizen sneller verkocht

Er zijn nogal wat regionale verschillen in het herstel van de huizenmarkt. Hoe zit dat in Midden-Brabant?

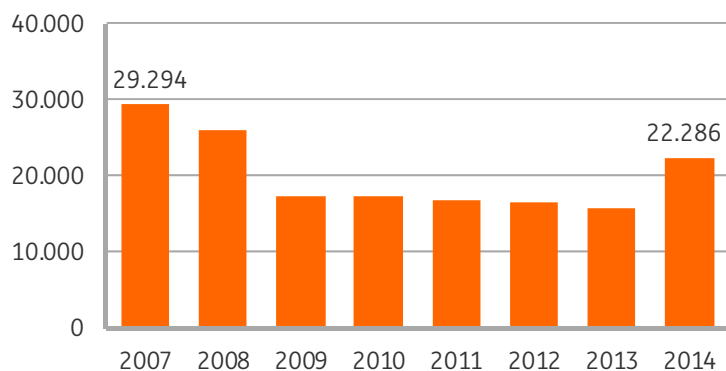
In alle gemeenten in Midden-Brabant herstelt de woningmarkt. Na een forse toename van het aantal transacties in 2014 zet de groei in 2015 door. In het tweede kwartaal was het aantal transacties in Tilburg en omgeving ruim 50% hoger dan een jaar eerder. In Waalwijk en Drunen was dit 30%. Ook staan huizen minder lang te koop. In Tilburg en omgeving lijken de prijzen vooralsnog iets minder sterk te stijgen dan landelijk het geval is. Op lange termijn kent Midden-Brabant een relatief sterke groei van het aantal huishoudens. Ten opzichte van de andere Brabantse regio's is en blijft de bevolking gemiddeld jonger. Dit zijn gunstige factoren voor de dynamiek op de woningmarkt. Naar verwachting zullen de regionale woningprijzen, na een eerste inhaalslag, net als landelijk met circa 2% per jaar stijgen.

Tilburg profiteert van verstedelijking

De bevolking van Tilburg is in de afgelopen tien jaar met 5% gegroeid. In de rest van Midden-Brabant bedroeg de groei 1,5%. Dit is het gevolg van verdere verstedelijking waarbij Tilburg als centrumstad zijn positie versterkt. Binnenstedelijke ontwikkelingen zoals de Spoorzone en de verdere uitbreiding van de Reeshof geven hier in de komende jaren een vervolg aan. Naar verwachting groeit de studentenpopulatie in Tilburg tussen 2015 en 2020, dit komt onder andere door het toenemende aantal buitenlandse studenten.

Sterke stijging van de activiteit op de woningmarkt

Woningverkoppen in Noord-Brabant 2007-2014

Bron: CBS, bewerking ING Economisch Bureau

Gemiddelde verkoopprijs- en tijd in dagen

2015 2e kwartaal

	Prijs	Aantal dagen
Tilburg	€ 218.000	116
Waalwijk-Drunen	€ 239.000	102
Nederland	€ 224.000	112

Bron: NVM

Uitgangspositie Midden-Brabant positief

Hoe staat de economie van Midden-Brabant er per saldo nu voor?

De fundering onder de economie van Midden-Brabant is breed. De economische groei op de korte termijn is iets sterker dan landelijk en de regionale economie profiteert onder andere van de huidige opleving in de woningbouw. De gunstige ligging biedt ook in de toekomst veel potentie voor logistieke en e-commerce bedrijven. Tegelijkertijd raken winkelgebieden in de verdrinking door de verschuiving naar internet en is de uitdaging voor de industrie om continue te werken aan innovatie.

Naar een toekomstbestendige arbeidsmarkt

De verschuivingen op de arbeidsmarkt zijn zeer relevant in Midden-Brabant. Digitalisering zorgt voor een verschuiving van de oude naar de nieuwe economie en dat vraagt andere vaardigheden van werknemers. Gezien de structuur van

Economie in Midden-Brabant scoort goed op kernonderdelen

Score boven, op of onder landelijke ontwikkeling

Onderdeel	Midden-Brabant
Arbeidsmarkt	+
Huizenmarkt	+
Economische groei korte termijn	+
Innovatie	0
Economisch groeiperspectief lange termijn	0

Bron: ING Economisch Bureau

+ = bovengemiddeld, 0 = gemiddeld, - = ondergemiddeld

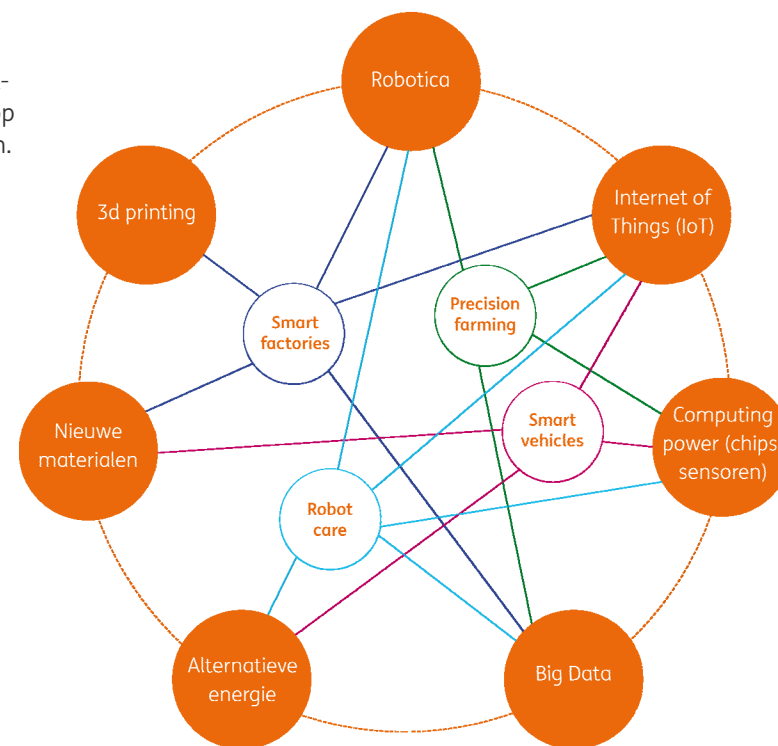
de economie zal werkgelegenheidsgroei met name in hogere technische en wetenschappelijke functies plaatsvinden. Daaromheen kan op termijn laag- of ongeschoold werk ontstaan. Veel administratief en productiewerk voor middelbaar geschoolden verdwijnt echter en werknemers, bedrijfsleven en beleidsmakers zullen samen op moeten trekken om ontwikkelmogelijkheden te creëren. Dit is vooral van toepassing op oudere werknemers.

Brengers van vernieuwing

Eerder zijn door ING Economisch Bureau de zeven belangrijkste technologieën richting 2025 benoemd (zie figuur). Tilburg University biedt al big data opleidingen aan en de gemeente doet samen met Huawei kennis op over hoe big data kan helpen om stedelijke problemen op te lossen. Op het vlak van alternatieve energie is Fuji een voorbeeld van een bedrijf dat zich opnieuw uitvindt en zich via membraamproductie richt op de markten voor waterzuivering en alternatieve energieoplossingen.

In de elektrische auto's van Tesla komen een hoop van de zeven technologieën samen. En juist dat soort nieuwe combinaties heeft veel groeipotentie. De eindassemblage en Europese distributie vinden nu al plaats in Tilburg en de capaciteit werd onlangs verder uitgebreid. De aanwezigheid van een dergelijke vooraanstaande speler biedt de regio kansen om ook in de toekomst te profiteren van de opkomst van elektrisch rijden.

'Big 7' Belangrijkste technologieën richting 2025

Meer weten?

Kijk op ing.nl/kennis en volg ons op [Twitter](#)

Of neem contact op met:

Thijs Geijer

Regio-econoom
Noord-Brabant
06 1337 9743
Thijs.Geijer@ing.nl

Dick de Boer

Regiodirecteur MKB
Zuid-West
06 5517 4888
Dick.de.Boer@ing.nl

Hans van de Grift

Rayondirecteur MKB
Breda & Midden-Brabant
06 5423 7064
Hans.van.de.Grift@ing.nl

Job den Hamer

Districtsdirecteur GB&I
West & Midden-Brabant, Zeeland
06 3062 5270
Job.den.Hamer@ing.nl

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uit oefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. Deze publicatie is louter informatief en mag niet worden beschouwd als advies. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten. De tekst is afgesloten op 22 september 2015.